

5. Kaubandussuhted

Tauno Lukas

Maailma Kaubandusorganisatsioon (WTO)

29. septembril 1999. aastal võttis Riigikogu vastu Eesti Vabariigi Maailma Kaubandusorganisatsiooni asutamislepinguga (Marrakeši lepinguga) ühinemise protokollid ratifitseerimise seaduse ja peale ettenähtud protseduureeglite läbimist sai Eesti 13. novembril ametlikult Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO) 135. liikmeks. Kuna läbirääkimised WTO liikmesriikidega (kokkuleppe saavutamine on uute kandidaatide liikmekssaamise eeldus) lõpetas Eesti juba 1999. aasta alguses ja enamik aastast kulus liikmelisuse protseduurilisele ettevalmistamisele, siis on Eesti põllumajanduse seisukohalt WTO liikmelisusest tähtsam sellega kaasnevad majanduslikud mõjud.

WTO-ga liitumine on nii poliitiliselt kui majanduslikult äärmiselt oluline samm, mille mõju Eestile on võrreldav EL-iga liitumisega, sest Eesti on kohustatud tingimusteta järgima kohustusi, mis seoti WTO läbirääkimiste käigus. Järgnevalt kokkuvõtlik ülevaade mõjudest, nii positiivsetest kui negatiivsetest, mida mainitud kohustuste järgmine toob kaasa Eesti põllumajandusele.

Positiivsed mõjud

1. WTO liikmelisus on eeltingimuseks Euroopa Liiduga liitumisel, sest rahvusvahelised lepingud sisaldavad *acquis communautaire's* (Euroopa Liidu seaduste kogum), mis tuleb liitumishetkeks üle võtta. Tegemist on Euroopa Liidu ametliku seisukohaga. Samas peab arvestama ka seda, et liitumine Euroopa Liiduga ei toimu kindlasti enne 2003. aastat, seega oleks meil WTO-ga liitumiseks aega olnud rohkem kui kolm aastat.

2. WTO liikmelisus tagab võrdsed kaubandustingimused liikmesriikide vahel, sest selline on organisatsiooni põhimõte. See tähendab, et kõik soodustused ja privileegid, mida üks riik annab vastastikusel kaubavahetuses teisele, laienevad automaatselt kõigile liikmesriikidele. Siin on siiski üks küllalt oluline erand - nn enamsoodustusrežiimi põhimõte ei kehti vabakaubanduslepingute puhul. Eestis on palju arutletud selle üle, et Venemaa liitumisel WTO-ga hakkab Eestis tööpoolest kehtima MFN (enamsoodustus) režiim, kuid Venemaa liitumisega võib veel mitu aastat aega minna ja tõenäolisem on kaubandussuhete normaliseerimine kahepoolsete kõneluste kaudu enne Venemaa liitumist.

3. Kuulumisel WTO-sse on Eestil võimalus algatada meetmeid ebaausa kaubanduse tasakaalustamiseks vastavalt WTO lepingute protseduuridele (kaitsemeetmete leping, subsidiumide ja tasakaalustusmeetmete leping, GATT 1994 VI artikli rakendamise ehk antidumpingu leping).

4. Eesti saab osaleda maailma kaubandusreeglite kujundamisel. Tegemist on rohkem sümboolse kasuga, sest kõik WTO lepped saavutatakse mitmepoolsete läbirääkimiste tulemusel kujuneva konsensuse alusel.

5. WTO liikmelisus on teatud mõttes garantii, et Eestis kehtivad rahvusvaheliselt aktsepteeritud kaubanduspõhimõtted. See loob usaldusväärsema pildi Eestist ja mõjub positiivselt Eesti mainele. Sarnaselt teiste tähtsate rahvusvaheliste organisatsioonidega on WTO kui riikide "klubi", mille liikmeks olek on riigi maine küsimus.

Ei ole saladus, et WTO-ga liitumisel on ka omad negatiivsed mõjud, seda eriti põllumajandussektorile.

1. Liitumisel WTO-ga on Eesti sidunud tollitariifi laed,

põllumajandustootjatele makstava omamaise toetuse ning ekspordisubsiidiumid. Kuni liitumiseni Euroopa Liiduga on Eesti kohustatud mitte ületama eespool nimetatut. Kuna EL-i vastavad tasemed on oluliselt kõrgemad, tähendab see probleeme nii liitumiseelsetel perioodil kui ka pärast liitumist. Probleemid võib jagada kolmeks.

- **Administratiivsed probleemid.** Eesti ei saa enne liitumist rakendada ekspordisubsiidume, mis tähendab, et enne liitumist EL-iga puudub meil süsteemi administreerimiseks igasugune kogemus. Ekspordisubsiidiumi kui ühe olulisema interventsioonimehhanismi (riiklik sekkumine turukorraldamisse) komponendita ei ole EL-i ühtse põllumajanduspoliitika rakendamine võimalik. Puudujäägid administratiivses suutlikkuses võivad kaasa tuua üleminekuperioodi liitumisel.
- **Üldmajanduslikud probleemid.** Kuna Eesti keskmised tariifilaed põllumajandustoodetele on mitmeid kordi madalamad EL-is rakendatavatest, tähendab see tariifide hüppelist kasvu peale liitumist. See võib omakorda kaasa tuua sotsiaalseid probleeme (toiduainete hindade mitmekordistumine mõnede toodete osas!), tööhõive probleeme, pankrotilaine jne., mis kokkuvõttes võivad viia sügava majandusliku surutiseni. Eestile oleks kasulikum tõsta tariife järk-järgult kuni EL-i ühtse tollirežiimi tasemeni, selle võimaluse WTO liitumistingimused paraku välistavad.
- **Põllumajanduslikud probleemid.** Seotud tururegulatsiooni mehhanismide tase võib olla ebapiisav tagamaks põllumajanduse vajadusi. Näiteks hinnatoetust, mis on samuti interventsioonimehhanismi tähtis osa, ei saa me rakendada rohkem kui 5% ulatuses mingi põllumajandussaaduse toodangu väärtusest. Seotud tariifid on samuti paljudel toodetel allpool põllumajanduse vajadusi.

2. GATT 1994, artikli 24 põhjal kompenseerib tolliliit kolmandatele maadele kahju kaubandustingimuste halvenemisest, mille põhjustab uute liikmete kaasamine tolliliitu. Seega peab Euroopa Liit kompenseerima kolmandatele maadele (eelkõige USA, Kanada, Austraalia, Uus-Meremaa) kahju, mis tuleneb Eesti liitumisest EL-iga (kuna nende riikide toodete konkurentsitingimused Eesti turul halvenevad peale liitumist).

Kompensatsioon tagatakse tolliliidu osalismaade tollimaksude vähendamise teel kolmandate riikide kaupade suhtes. Kuigi kompenseerijaks on Euroopa Liit, on kaudseks kannatajaks Eesti, sest on ülimalt tõenäoline, et kompensatsiooni suurust võetakse arvesse liitumistingimuste kokkuleppimisel. Sellele viitab Euroopa Liidu korduvalt väljaöeldud nõue kandidaatriikidele siduda tariifilaed, ekspordisubsiidiumide ja omamaise toetuse tase ning spetsiaalsete kaitsemeetmete rakendusõigus (vastavalt põllumajanduslepingu artiklile 5) võimalikult lähedaselt Euroopa Liidu vastavate tasemete/õigustega. Eesti ja EL-i kaubandustingimused erinevad aga paraku kardinaalselt.

3. WTO liikmeksolek eeldab iga-aastase liikmemaksu tasumist. Hinnates WTO-ga liitumise kogumõju, tuleb tõdeda, et põllumajanduse vaatevinklist on liitumine Eestile küllaltki vastuoluline, kuna positiivsed mõjud on valdavalt kaudsed, samas kui negatiivsete mõjude tõttu peame tõsiselt arvestama võimaliku eurointegratsiooniprotsessi aeglustumise või koguni üleminekuperioodiga, mis ei ole kindlasti Eesti huvides. WTO liitumistingimused kitsendavad ka põllumajanduse arenguks hädavajalike turu reguleerimise mehhanismide rakendamise võimalusi. Põllumajandusministeerium hindab WTO-ga liitumist kui olulist välispoliitilist saavutust, ent leiame, et liitumistingimused ei täida kõiki eeldusi, mis on vajalikud tasakaalustatud arengu tagamiseks.

Vabakaubanduslepingud

1999. aastal alustati Eesti ja Bulgaaria vabakaubanduslepingu ettevalmistamist. Vahtatud on lepingu teksti eelnõusid ja, mis kõige olulisem, Eesti esitas Bulgaariale taotluse lepingus kehtestatavate põllumajandustoodete sooduskaubandustingimuste kohta. Läbirääkimised jätkuvad 2000. aastal.

Senini kehtivad vabakaubanduslepingud on põllumajandustoodete osas tasakaalustamata, mis tähendab seda, et Eesti garanteerib lepingupartneritele nende toodete tõketeta pääsu Eesti turule, lepingupartnerite turud on aga meie toodete suhtes küllaltki kaitstud. Lepingus sätestatud sooduskaubandustingimused Eesti toodetele on kohati sümboolsed. Lepingutingimuste tasakaalustamiseks on ühelt poolt võimalik kehtestada osalised tollimaksud lepingupartnerite põllumajandustoodetele (enamsoodustusrežiimi tollimaksuseadus seda ka võimaldab), teisalt on meie eesmärk avada Eesti toodetele uusi turge. 1999. aastal oleme esitanud mitmele vabakaubanduslepingupartnerile taotluse lõdvendada lepinguga sätestatud kaubandusrežiimi Eesti põllumajandustoodetele. Nendeks riikideks on Poola, Tšehhi, Türgi ning Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni (EFTA) riigid (Norra ja Sveits). Hetkel pole uute kaubandustingimuste üle veel läbirääkimisi alustatud, ent esialgne tagasiside on mõne riigi puhul vägagi paljulubav.

Põllumajandusministeerium on osalenud aktiivselt Balti põllumajandustoodete vabakaubanduslepingu ja Eesti-Ukraina vabakaubanduslepingu toimimist jälgivate ühiskomiteede töös. Olulisemast kaubandusprobleemist, millele oleme üritanud lahendust leida, on Läti kehtestatud kaitsemeetmed sealihale ning Ukraina-poolsed tehnilised kaubandustõkked (bürokratlik sertifitseerimissüsteem).

Kaubandussuhted Euroopa Liiduga

Sarnaselt vabakaubanduslepingutele oleme taotlenud ka EL-ilt Euroopa lepingu kaubandusprotokollis fikseeritud kaubandustingimuste lõdvendamist Eesti põllumajandustoodetele. Kaubanduse liberaliseerimisalaseid läbirääkimisi alustasime 1999. aasta juulis ja need kulmineerusid 22. novembril 1999. aastal Eesti-Euroopa Liidu Assotsiatsiooni alamkomitee nr 1 põllumajanduse ja kalanduse valdkonna kohtumisel allkirjastatud uute sooduskaubandustingimustega. Senisest kohati mitmeid kordi suuremad sooduseksportid, mõnedele toodetele EL-i poolsete ekspordisubsiidiumide kaotamine ja vähetundlikele toodetele igasugustest kaubanduspiirangutest loobumine on oluliseks edusammuks Eesti liitumisel EL-i ühisturuga. Uued sooduskvoodid lepiti kokku järgmistele toodetele: piimapulber, maitsestatamata jogurt, hapukoor, rõõsk koor, või, mesi, maasikad (külmutatud ja värsked), mustikad, muud marjad, kaer, hapukapsas, (järgnevate toodete puhul võttis Euroopa Liit lisaks kohustuse kaotada ekspordisubsiidiumid) kanaliha, sealih, vorsti- ja lihatooted, juust ja kohupiim, linnunad, õunad. Ka saavutati kvootide iga-aastane autonoomne suurenemine 30%.

Meie eesmärk on uute kaubandustingimuste rakendumine juba alates 1. juulist 2000. aastast, mil algab Euroopa Liidu uus põllumajandusaasta. Kuigi hetkel käib uue kaubandusrežiimi EL-i poolne protseduurikohane vormistamine, on selleks kõik eeldused olemas.

Uued sooduskaubandustingimused töödeldud põllumajandustoodetele on samuti põhimõtteliselt kokku lepitud. Hetkel jätkame erinevate kaubapositsioonide tingimuste täpsustamist.